

STORTINGET

Representantforslag 118 S

(2019–2020)

fra stortingsrepresentantene Karin Andersen, Nicholas Wilkinson, Camilla Sørensen Eidsvold, Lars Haltbrekken, Katrine Boel Gregussen, Kari Elisabeth Kaski og Mona Fagerås

Dokument 8:118 S (2019–2020)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Karin Andersen, Nicholas Wilkinson, Camilla Sørensen Eidsvold, Lars Haltbrekken, Katrine Boel Gregussen, Kari Elisabeth Kaski og Mona Fagerås om et reelt likestilt og universelt utformet samfunn

Til Stortinget

Bakgrunn

En av forutsetningene for at Norge skal oppfylle menneskerettighetenes krav om å sikre likestilling for mennesker med funksjonsnedsettelse er at samfunnet er universelt utformet. Norge er langt unna det målet i dag.

Et demokratisk, likestilt og rettferdig samfunn gir like muligheter og er organisert slik at alle kan leve frie og selvstendige liv. Universell utforming er et uttrykk for et samfunnsmessig verdisyn om likestilling for alle og om at samfunnet skal være like tilgjengelig og brukelig for alle innbyggere. Ved å legge universell utforming til grunn for samfunnsutviklingen gir dette bedre og mer likestilte omgivelser for alle. For personer med nedsatt funksjonsevne er universell utforming en forutsetning for å kunne delta likeverdige, ha selvbestemmelse og kunne ta frie valg. Det medfører samfunnskvaliteter som er positive for alle innbyggere, og for Norge som samfunn. Universell utforming bidrar til sosial og økonomisk bærekraft.

Nåværende regjering har lagt til side den rød-grønne regjeringens mål om at Norge skulle være universelt utformet innen 2030. Denne nedprioriteringen fører til at god samfunnsplanlegging, som gir rom for og likestilt

deltagelse for alle, er utsatt så lenge dagens regjering styrer. Skal Norge bli et universelt utformet samfunn er man avhengig av målbevisst innsats fra myndighetene på mange felt, med tydelige prioriteringer, forpliktende tidsfrister på ulike samfunnsområder og kraftfulle sanksjoner overfor dem som ikke legger til rette for alles mulighet til å delta i samfunnet på en likestilt måte.

Forslagsstillerne mener Norge må sette som mål å være universelt utformet innen 2035.

Konvensjonens rettslige stilling

Norge har ratifisert FN-konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Den er likevel ikke inkorporert i menneskerettsloven, slik som flere andre menneskerettighetskonvensjoner er. Dette er med på å gjøre likestillingskampen for mennesker med nedsatt funksjonsevne vanskeligere. Norge har heller ikke ratifisert tilleggsprotokollen til konvensjonen, noe som fører til at enkeltpersoner ikke kan klage til FN ved mulige brudd på retten til likestilling på grunn av nedsatt funksjonsevne. En slik klage vil etter en ratifisering kunne settes frem etter at alle rettsinstanser i Norge er prøvd.

Ved å ikke inkorporere konvensjonen i menneskerettsloven, eller ratifisere tilleggsprotokollen, signaliserer regjeringen at funksjonshemmedes likestilling ikke tas like alvorlig som diskriminering av andre grupper i samfunnet.

En slik unnlattelse tar heller ikke i betraktning at det kan være særlige grunner til at nettopp funksjonshemmede trenger en slik individuell klageordning både i Norge og i andre land. Det er 95 land som har ratifisert tilleggsprotokollen, 28 land har undertegnet den og 75 land, deriblant Norge, har hverken ratifisert eller undertegnet tilleggsprotokollen. Sverige, Finland og Danmark

alle har ratifisert tilleggsprotokollen. Forslagsstillerne mener dette må rettes opp og fremmer derfor forslag om dette.

Arbeid med universell utforming som en premiss på alle samfunnssektorer

I Prop. 1 S (2019–2020) fra Kulturdepartementet informerer regjeringen at den har igangsatt arbeid med ny handlingsplan for universell utforming. Den gjeldende planen, som gikk ut 2019, er forlenget med ett år fram til ny handlingsplan, som er varslet i 2021. Forslagsstillerne tar for gitt at regjeringen innarbeider klare og forpliktende tidsfrister for når Norge skal være universelt utformet på ulike samfunnsområder i denne handlingsplanen.

En handlingsplan for universell utforming er viktig. Like viktig er det imidlertid at andre planer som regjeringen arbeider med, også inkorporerer universell utforming som en grunnleggende premiss for ulike sektor-

planer. Som eksempel kan nevnes Nasjonal transportplan.

I Prop. 1 S (2019–2020) for Kulturdepartementet omtales regjeringens mål for økt likestilling. For å oppnå økt likestilling for funksjonshemmede sies det at «regjeringen vil arbeide for å fremme universell utforming på de områder hvor utfordringen er størst.» At regjeringen ikke kan være mer presis, eller selv antyde på hvilket område det er naturlig å sette inn nødvendige ressurser først, viser hvor nedprioritert dette arbeidet har vært.

Gjentatte ganger har funksjonshemmedes organisasjoner gjort Stortinget oppmerksom på hvor de mener at utfordringen er størst for å oppnå likestilling ved hjelp av universell utforming.

På Bufdirs hjemmeside er det noe statistikk som kan peke på utfordringsbildet med hensyn til andelen offentlige bygg, ment for allmennheten, som er tilgjengelig.

	Tilgjengelig	Delvis tilgjengelig	Ikke tilgjengelig	Ikke vurdert
Offentlige servicebygninger	13	33	42	12
Undervisningsbygg	3	30	58	8
Lege- og helsebygning	12	30	46	12
Idrettsanlegg	5	30	60	5
Kulturanlegg	5	29	55	11

Tabellen over viser at det er store utfordringer ved de fleste offentlige bygg/anlegg.

I 2013 gjorde Norges Handikapforbund en undersøkelse sammen med daværende International Research Institute of Stavanger (IRIS) som viste at 80 pst. av grunnskoler har vesentlige mangler med hensyn til tilgjengelighet. Norsk Kommunalteknisk Forening la sent i 2019 fram en egen kartlegging som viser at 10 pst. av grunnskolene ikke er universelt utformet. Resultatene fra disse to undersøkelsene spriker mye og viser med all tydelighet at det ikke er god nok oversikt over status for grunnskolene.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) utarbeidet i 2017 i samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner «Veikart. Universell utformet nærscole 2030». I dette veikartet sies det at vi ikke har noen total oversikt over status på grunnskolene med hensyn til universell utforming. Elever har rett til å gå på sin nærscole og skal ikke henvises til andre skoler fordi nærscolen ikke er universelt utformet. For å kunne sikre at denne retten er reell, må regjeringen ha oversikt over hvor mange skoler det er som ikke er universelt utformet og som i praksis bryter loven ved å ikke kunne tilby elever med nedsatt funksjonsevne undervisning på sin nærscole, slik de har rett på.

Rapporten «Samfunnsøkonomisk analyse av universelt utformet grunnskole i 2030», som Oslo Economics gjennomførte på oppdrag fra Bufdir i 2018, viser en

samfunnsøkonomisk analyse av å fremskynde arbeidet med å få 1 000 nærskoler universelt utformet i tråd med anbefalingene i Veikart. Universell utformet nærscole 2030. Deres konklusjon er entydig i at det vil ha betydelig samfunnsøkonomisk nytte å realisere veikartets målsettinger.

Forslagsstillerne viser også til anmodningsvedtak nr. 900 av 12. juni 2018 hvor regjeringen er bedt om å legge fram stortingsmelding om utviklingshemmedes menneskerettigheter, herunder universell utforming av eksisterende skolebygg. I Prop. 1 S (2019–2020) informerer regjeringen om at anmodningsvedtaket vil bli fulgt opp i den kommende stortingsmeldingen.

Bolig

I boligstatistikk fra SSB fra 2016 kommer det fram at 13 pst. av husholdningene svarer at minst én person har nedsatt funksjonsevne. I samme undersøkelse kommer det også fram at det er svært få boliger som er fullt tilgjengelig for rullestolbrukere. Kun 35 pst. av alle husholdninger rapporterer at det ikke finnes hindringer som gjør det vanskelig å komme seg fra boligens uteareal, garasje eller parkeringsplass og inn gjennom husets inngangsdør der de bor. Nesten 2/3 av alle husholdninger er dermed vanskelig tilgjengelig for rullestolbrukere. De fleste hindringer består av trapper og trinn eller at

boligen ligger i bratt terreng. Fordi så liten del av boligmassen i dag er tilgjengelig for funksjonshemmede, er det strengt nødvendig at det stilles krav om universell utforming og tilgjengelighet for alle nye boliger. I tillegg er det nødvendig å sikre at det er tilskudd til nødvendige individuelle fysiske tilpasninger av boligen gjennom for eksempel ulike tilskudd i Husbanken.

I løpet av høsten 2019 sendte regjeringen ut på høringer endringer i forskrift om kvalitetskriterier for lån til boligkvalitet for lån fra Husbanken hvor kravet til god tilgjengelighet av boliger svekkes. Også lovendring i plan- og bygningsloven er sendt på høring, blant annet med forslag om endringer i lovens formålsbestemmelser. Reaksjonene fra funksjonshemmedes organisasjoner på begge disse høringene er at forslagene fører til ytterligere svekkelse av tilgjengelighetskravene i bolig.

Mest alvorlig er at regjeringen foreslår at plan- og bygningslovens formål skal endres til «prinsippet om universell utforming og tilgjengelighet» skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Tilgjengelighet kan ivaretas med særskilte løsninger for personer med funksjonsnedsettelse. Om dette blir regjeringens konklusjon, til tross for tydelige advarsler fra høringsinstanser, er det svært alvorlig og vil sette arbeidet med likestilling i fare. Prinsippet om universell utforming skal stimulere til likestilling av alle og redusere behovet for en samfunnsutvikling som stimulerer til flere særtiltak og tilhørende stigmatisering. Da er det avgjørende at kravet om universell utforming i formålsbestemmelsen styrkes og ikke svekkes – og at en ikke vender tilbake til særløsninger i formålsbestemmelsen.

Tiltak for nødvendige individuelle tilpasninger skal komme i tillegg, ikke istedenfor universell utforming.

Universell utforming kom inn som en føring i formålsparagrafen i 2009, som et svar på utredningsarbeidet som viste at personer med funksjonsnedsettelse var en diskriminert gruppe i befolkningen, og universell utforming var en samfunnsverdi som skulle sørge for likestilling. Den foreslåtte endringen vil svekke boligkvaliteter og hindre at funksjonshemmede får flere frie valg når de skal skaffe bolig. Det er også alvorlig at en slik svekkelse av viktige bestemmelser for å regulere de fysiske kravene til bolig vil undergrave Norges forpliktelser etter CRPD.

Transport

Undersøkelsen «Transportordninger og arbeidsdeltagelse. Transport og arbeid blant personer med nedsatt funksjonsevne» (SINTEF 2015) viser at 46 pst. av mennesker med funksjonsnedsettelse mener at transport er en utfordring i hverdagen. 50 pst. av funksjonshemmede har vansker med å reise med buss uten ledsager.

I Prop. 1 S (2019–2020) for Samferdselsdepartementet gis det oversikt over status og ambisjoner når det gjelder universell utforming i samferdselssektoren. Slik

vi leser disse tallene vil 1,6 pst. av alle knutepunktet, være universelt utformet innen 2023, mens 6,3 pst. av de 6 500 bussholdeplassene vil være universelt utformet i 2023.

I Prop. 1 S (2019–2020) for Samferdselsdepartementet opplyses det at jernbanen har 334 stasjoner med persontrafikk ved utgangen av 2018. 28 av disse sies å være universelt utformet og 2 skulle bli det i 2019. Ambisjonene i statsbudsjettet er at 1 stasjon skal bli universelt utformet i 2020. Det betyr at 31 stasjoner vil være universelt utformet ved utgangen av 2020, som vil si 9,3 pst.

Innenfor jernbanesektoren poengteres det at tilgjengelige stasjoner er noe annet enn universell utforming. Tilgjengelighet innebærer at minst én adkomst til plattformen skal være fri for hindre, og at det kan brukes rampe eller heis fra plattform og inn på toget.

Det er viktig å påpeke at det er definert to nivåer i arbeidet med universell utforming av jernbanestasjoner: «universell utforming» og «tilgjengelig».

Det opplyses i samme proposisjon at 95 stasjoner skal være tilgjengelig. Det er viktig å fastslå at bruk av ramper ikke er ensbetydende med likeverdig tilgang for alle, langt mindre universell utforming.

Det er med andre ord lang vei fram for å få tilfredsstillende og god standard på vesentlige sider av samferdselssektoren og kollektivtrafikken. Skal målet nås, må økonomi og forpliktelser på plass, slik at alle kan velge å bruke samferdselssektoren og benytte seg av kollektivtransport og på den måten også velge miljøvennlige alternativer. Derfor er det avgjørende at universell utforming løftes opp som et overordnet mål i ny Nasjonal transportplan.

Varer og tjenester

Tilgang til varer, tjenester og informasjon er helt avgjørende for å kunne leve normale og likestilte liv i samfunnet. På dette feltet handler det både om universell utforming og individuell tilrettelegging, og det trengs å få igangsatt et arbeid for hvordan dette målet skal nås på ulike sektorer. Det sikres ikke i dag tilgang til varer, tjenester og informasjon på en god nok måte.

Demokrati

Norge er tuftet på demokrati og innbyggernes deltagelse i valg og andre demokratiske prosesser. Kantar har på oppdrag av Valgdirektoratet gjennomført en spørreundersøkelse blant blinde og svaksynte samt bevegelseshemmede om deres deltagelse ved lokalvalget i 2019. Valgdeltagelsen blant disse gruppene er på lik linje med befolkningen for øvrig. Imidlertid viser undersøkelsen at 37 pst. av bevegelseshemmede møtte fysiske hindringer ved inngangspartiet. Inne i valglokalet var det to av ti blinde og svaksynte som mente at belysningen kunne vært bedre. Fire av ti blinde og svaksynte som hadde kontakt med valgfunksjonærer i valgavlukket, opplevde

dette som problematisk. Et likestilt demokrati forutsetter at alle som vil, får avgi stemme hemmelig. Dette var ikke tilfelle ved siste valg, der over 50 blinde og svaksynete ikke fikk mulighet til å stemme hemmelig.

Forslagsstillerne viser til at Blindeforbundet mener at elektronisk stemmegivning i praksis er den eneste måten blinde kan avgi hemmelig stemme på. Evalueringer av elektronisk stemmegivning gir blinde og svaksynete lik mulighet som andre til å rette på valglistene. Elektronisk valg gir mulighet til at flere kan delta på valg på likeverdig måte. Dette handler om å legge til rette for å ivareta alles grunnleggende menneske- og borgerrettigheter.

Det er fra media også kjent at bruk av brukerstyrt personlig assistanse (BPA) ved selve valget ble problematisert ved flere valglokaler. Vi mener det er naturlig at utredningene som nå pågår om BPA, belyser denne utfordringen. Demokratiske deltagelse omfatter også at kommune- og bystyremøter normalt er åpne for publikum. Det er avgjørende at slike møter finner sted i lokaler som er universelt utformet for å sikre demokratisk deltagelse.

Forslagsstillerne viser til Innst. 16 S (2017–2018) og Innst. 16 S (2019–2020) med forslag om å sikre en digital e-valgløsning for kommende valg for blinde og svaksynete og ut fra disse erfaringene etablere en permanent ordning for både stortingsvalg og kommunevalg.

Kultur

Tilgang til kulturopplevelser er sterkt begrenset for mange med nedsatt funksjonsevne. Siste tall fra Kulturrådets museumsstatistikk viser positiv utvikling på antall museer som er tilgjengelig. Det er gledelig. Kulturdepartementet gir tilskudd til mange kulturaktiviteter nasjonalt, regionalt og lokalt. Støtten som gis er avgjørende for å gjennomføre viktige kulturarrangementer. Mange personer med nedsatt funksjonsevne er forhindret fra å delta på kulturarrangementer, enten fordi arrangementet finner sted i lokaler som ikke er tilgjengelig, eller at de ikke har tilgang på ledsager.

Forslagsstillerne ber regjeringen sørge for at kulturarrangementer som får offentlig støtte, er tilgjengelig for alle.

Beredskap og sikkerhet

Mennesker med nedsatt funksjonsevne er svært utsatt ved ulykker, brann og andre uforutsette hendelser. Hvis det oppstår brann i en bygning med flere etasjer, tas heisen ut av drift og rullestolbrukere blir innestengt. Hørselshemmede kan ha problemer med å høre alarm og varsling. Universell utforming av rømningsveier har hatt liten oppmerksomhet. Manglende utforming av rømningsveier kan selvfølgelig få alvorlige konsekvenser. Tall fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap viser at tre av fire personer som omkom ved

brann de siste årene, var personer med nedsatt funksjonsevne, eldre og rusavhengige.

Koronapandemien har fått store konsekvenser for mange. Det er stort behov for å få evaluert konsekvensene av tiltakene og sikre at fremtidige beredskapsplaner tar hensyn til at mennesker med funksjonsnedsettelse ikke rammes mer enn andre og at nødvendige tjenester må fungere. Det er nødvendig at regjeringen kommer tilbake til Stortinget med oversikt over hvordan hensyn til likestilling av personer med nedsatt funksjonsevne er ivaretatt ved evakuering av bygninger og i planer om nasjonal beredskap.

Dagens lov og uforholdsmessig byrde

Etter § 17 i likestillings- og diskrimineringsloven er det pålegg om at offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner. Det er imidlertid i loven innarbeidet et unntak som sier:

«Plikten gjelder ikke utforming eller tilrettelegging som innebærer en uforholdsmessig byrde for virksomheten. Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på:

- effekten av å fjerne barrierer for personer med funksjonsnedsettelse
- om virksomhetens alminnelige funksjoner er av offentlig art
- kostnadene ved tilretteleggingen
- virksomhetens ressurser
- sikkerhetshensyn
- vernehensyn.»

I § 19 i samme lov sies det at offentlige virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Det samme gjelder for private virksomheter rettet mot allmennheten.

Også i CRPD er begrepet «uforholdsmessig byrde» omtalt i artikkel 2 – definisjoner:

«Med 'rimelig tilrettelegging' menes nødvendig og hensiktsmessig endring og justering som ikke innebærer en uforholdsmessig eller utilbørlig byrde, når det i et bestemt tilfelle er behov for det, for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte eller utøve alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre.»

Det er naturlig at uforholdsmessig byrde ble innført i en overgangsperiode for på den måten å beskytte mindre foretak mot å gjøre så kostnadskrevenne endringer at konsekvensen blir at virksomheten eventuelt legges ned. Det er på den annen side mer enn ti år siden plikten til universell utforming for offentlig og privat virksomhet ble innført. Det er Diskrimineringsnemnda som håndhever loven, gjennom sine kjennelser i den enkelte sak som fastsetter nivået for hva som kan ansees som uforholdsmessig byrde. Forslagsstillerne har grunn til å tro at Diskrimineringsnemnda ofte referer til uforholdsmessig byrde i sine vurderinger av sakene, noe som fører

til at det aktive arbeidet som § 19 henviser til, ikke kommer til anvendelse. Det er for forslagsstillerne viktig å anmerke at det som først skal vurderes, er effekten det vil ha å fjerne barrierer for personer med funksjonsnedsettelse.

Etter forslagsstillernes mening er det naturlig at regjeringen nå går gjennom status og sikrer at nivået for når uforholdsmessig byrde kan anvendes, settes høyere enn før. Disse vurderingene og innstramming av kravene må legges fram for Stortinget.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

forslag:

1. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å inkorporere FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) i menneskerettsloven, for å gi konvensjonen forrang i norsk rett.
2. Stortinget ber regjeringen legge fram forslag om at Norge undertegner tilleggsprotokollen til CRPD slik at norske borgere ikke utestenges fra å klage inn mulige menneskerettighetsbrudd på grunnlag av nedsatt funksjonsevne til CRPD-komiteen.
3. Stortinget ber regjeringen i ny handlingsplan for universell utforming, som er varslet i 2021, sette tidsfrist for at Norge skal være universelt utformet innen 2035.
4. Stortinget ber regjeringen inkorporere Veikart. Universelt utformet nærskole 2030 i den kommende handlingsplan for universell utforming, og sette av tilstrekkelige stimuleringsmidler i framtidige statsbudsjett for at veikartet kan bli realisert.
5. Stortinget ber regjeringen sørge for at universell utforming av samferdselssektoren innarbeides som et overordnet prinsipp i ny Nasjonal transportplan for å oppnå at Norge blir universelt utformet innen 2035.
6. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om endring av diskrimineringslovgivningen slik at retten til informasjon, varer og tjenester for mennesker med nedsatt funksjonsevne inkluderes.
7. Stortinget ber regjeringen pålegge kommuner å sørge for at alle valglokaler og møter i kommune- og bystyret finner sted i lokaler som er universelt utformet.
8. Stortinget ber regjeringen sikre e-valgløsninger for blinde og svaksynte ved kommende kommune- og fylkestingsvalg og stortingsvalg.
9. Stortinget ber regjeringen vurdere innføring av et krav om universell utforming i kultursektoren, og at personer med behov for ledsager får benytte ledsagerbevis, som inngangskrav for offentlig støtte til kulturarrangementer.
10. Stortinget ber regjeringen sikre at alle bygg og transportmidler har evakueringsutstyr som sikrer personer med funksjonsnedsettelse en trygg evakuering.
11. Stortinget ber regjeringen sikre at beredskapsplaner for katastrofer også ivaretar hensynet til mennesker med funksjonsnedsettelse.
12. Stortinget ber regjeringen stramme inn kravet til når uforholdsmessig byrde kan benyttes som argument for at virksomhetseier kan fritas fra å sørge for universell utforming av egen virksomhet.

26. mai 2020

Karin Andersen

Nicholas Wilkinson

Camilla Sørensen Eidsvold

Lars Haltbrekken

Katrine Boel Gregussen

Kari Elisabeth Kaski

Mona Fagerås

